

Передмова до українського видання

Іноді вистачає зміни одного покоління, щоби «забути» про виклики минулого і ціну миру. Так, уже наприкінці 1960-х років у Швейцарії, яка в 40-х пережила цілком реальну загрозу окупації, виявилось достатньо політиків у царині пам'яті та культури — різного роду «bourgeois bohemian»¹, — щоби їм вважали за потрібне догоджати комедіанти.

Коли уряд конфедерації розіслав кожній швейцарській родині «Книгу цивільної оборони», актор Альфред Рассаер устами свого персонажа — бійця цивільної оборони Лепплі (такого собі швейцарського відповідника солдата Швейка) — підсміювався: «Книжечку вже видано і розіслано, ото ж тепер — за стрілянину!»². А 2013 року Марк Трібельгорн, історик за дипломом і журналіст за місцем заробітку (так і хочеться, наслідуючи Фрідріха Ніцше, вигукнути: «Одні лиш реактивні чесноти!», однак сам швейцарський газетяр чомусь вирішив наслідувати нацистів, що колись погрожували: «Швейцарію, цього маленького дикобраза, захопимо на зворотній дорозі!»), кваліфікував творіння Ганса фон Даха як плід «національного незатишку і колективної параної» та іронізу-

---

¹ Буржуазна богема, скороч. «бобо» — термін із книги Девіда Брукса «Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There», що означає нову суспільну верству, яка сформувалася в умовах капіталістичного буму і економічної стабільності: попри свою декларативну чи поведінкову громадянську активність і проголошуваним креативізм і відданість новим естетичним, інтелектуальним чи політичним цінностям, залишається у своїй суті глибоко гедоністичною, споживацькою і конформістською.

² Zum hundertsten Geburtstag von Alfred Rasser // Tages Anzeiger. — 24. Mai 2007.

вав, що в ролі геральдичної тварини швейцарцям підійшов би «їжак»³.

Видаючи наступну, 2-гу частину книги (до цього вона вже вийшла більш ніж 50-ма мовами у ліцензійних та нелегальних перекладах), видавництво радо може засвідчити загальну підтримку своєї піонерської роботи з боку значної маси українських читачів. Хоча не виключено, що і в нас знайдеться чимало «інтелектуалів і діячів культури», у яких, за словами того ж таки Марка Трібельгорна, сама вже назва спричинятиме «дрож» і які словосполучення «героїчна серйозність» здатні вимовляти лише іронічно. Такому типу людей — із властивою їм перспективно-ретроспективною короткозорістю — важко розпізнати прості істини, що свобода і громадянські права пов'язані з необхідністю послідовної боротьби, із зусиллям і насиллям, із неунікненними крайнощами та дисбалансом життя, із розумінням, що цивілізаційні досягнення уможливлюються радше на полі бою, ніж за столом переговорів.

Однак насправді важливою є не думка цих «бобо» — вони й так висовуються зі своїми мілкуватими рекомендаціями лише в моменти спокою чи оманливої стабілізації фронту. Для адекватної реакції на сучасні виклики важливим є точне розуміння того, що власне з нами відбувається. І цьому розумінню не допоможе жонгливання випадково підхопленою новітньою термінологією, як-от «гібридна війна», чи ідіотичне проголошення «тотальної мілітаризації», чи ще якогось там «плану Б», або й узагалі — «третього шляху». Наша проблема є глибинною, і для неї властиві не лише військовий і політичний виміри, але й екзистенційний. І ця книга має потенціал для такого «розширення» нашої свідомості.

Олег Фешовець
головний редактор Львівського
мілітарного альманаху «Цитаделя»
Львів, 2014 рік

---

³ Terror-Rezepte für jedermann // Neuer Züricher Zeitung. — 27. Juli 2013.

СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНОГО РУХУ ОПОРУ І БОЙОВІ ДІЇ

Основи й організація

Загальні зауваги

- Під час війни світоглядів неможливо ні вберегти, ні виключити із неї населення. Тож, уже хоча б із огляду на це, населення слід організувати.
- Боротьба цивільного руху опору доповнює військову малу війну.

Завдання цивільного руху опору

- Збереження віри в кінцеву перемогу.
- Просвіта населення щодо доцільної поведінки супроти окупаційної влади.
- Боротьба з колабораціонізмом (співпрацею з ворогом).
- Облікування всіх жахів та злочинів супротивника — до настання Дня відплати⁴.
- Створення організації для переховування переслідуваних співвітчизників.
- Створення організації для догляду за втікачами — для екіпажів збитих літаків чи військовополонених, яким вдалося втекти з полону.
- Випуск власних газет («Підпільна газета»).
- Власні радіостанції («Вільне радіо»).
- Виготовлення фальшивих грошових одиниць і документів⁵.

---

⁴ Слід подбати, щоби супротивник знав про цю роботу — на підставі оголошень, листівок та усних переказів. Така поінформованість спонукає багатьох функціонерів до поміркованості.

⁵ Як-от виготовлення фальшивих харчових карток для забезпечення осіб, яких супротивник відкидає як «ворогів держави», прирікаючи їх, у такий спосіб, на голодну смерть.

- Створення інформаційно-розвідувальної служби на користь:
  - а) власної організації (рух опору);
  - б) власних формацій малої війни;
  - в) залишків армії, які ще можуть утримуватися у гірському укріпленні;
  - г) швейцарського уряду за кордоном;
  - д) вільного світу, що продовжує боротьбу.
- Збір і приховування зброї та боєприпасів на момент, коли настане слушний час для переходу до відкритого протистояння⁶.
- Організація пасивного опору і саботажу.
- Організація замахів на зрадників та високопоставлених ворожих діячів.
- Утворення бойових груп для відкритого протистояння (див. вин. 6).

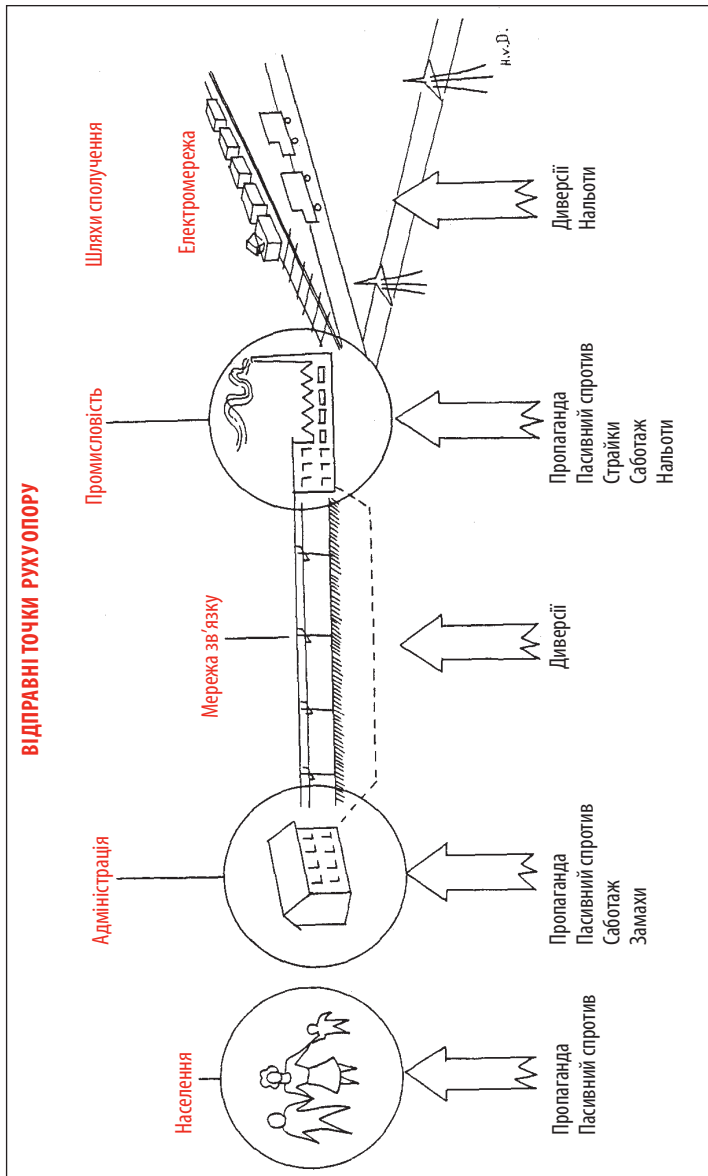
Проблема колабораціонізму

Відразу після окупації:

- Поразка армії призведе до загального паралічу та збайдужіння населення.
Приклад з історії: Норвезьке «літо переговорів» 1940 року⁷.
- Паралельно із кроками супротивника, спрямованими на консолідацію влади, серед населення пробігає хвиля колабораціонізму. Якась, нехай і невелика, частина народу робить спільну зі супротивником справу. З досвіду відомо, що випробування колабораціонізмом не завжди витримують люди, яким є щось втрачати у **матеріальному** сенсі.
- Супротивник свідомо дає шанс таким «перебіжчикам». Можливість зберегти життя під чужим стягом, а, крім того,

⁶ Такий момент настає тоді, коли супротивник перебуває на межі падіння.

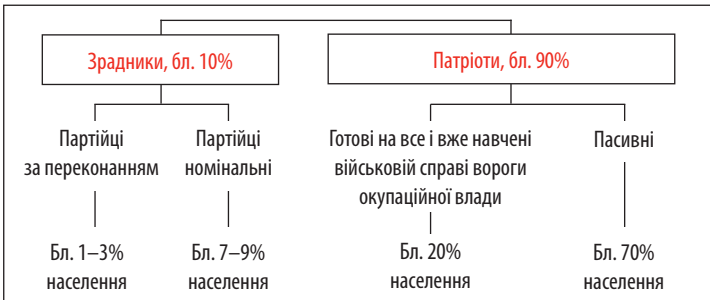
⁷ Йдеться про супроводжуваний спробами вести переговори кількомісячний період розгубленості та невизначеності в історії Норвегії після того, як країна була окупована німецькими військами внаслідок вдало проведеної операції *Weserübung* (квітень–червень 1940 року); однією з причин доволі легкого захоплення країни стала попередня політика нейтралітету, яку проводив норвезький уряд у 1920–1930-х роках (*прим. наук. ред. укр. вид.*).

ще й свої позиції та майно, багато кого спонукає до зміни умонастроїв. Тільки-от перебіжчик не враховує того, що, попри такий поворот подій, їх усе ж назавжди позначить клеймо ненадійних і що в будь-якому разі, раніше чи пізніше, їх відсторонять або ж ліквідують.

«Внутрішня ситуація» через якийсь час після окупації:

- Тоталітарний супротивник і встановлений ним уряд зрадників **під час війни також** роблять вирішальну ставку на політичні питання. Через це вони постійно пропагуватимуть свій світогляд. Особливої ваги вони надають **вступові в урядову партію** або ж у котрусь із численних **дотичних до неї організацій**.
- Протягом якогось часу окупації населення поділиться так:

- До групи «пасивних» належать усі відтінки: від принагідних «махінаторів» аж до зятої «мовчазної опозиції».

Крок від «мовчазної опозиції» до «активного спротиву»

- Зберігай терпіння. Нехай спочатку населення переведе дух і прийде до тями. Час працює на тебе.
- Не намагайся змобілізувати тих, хто ще не визначився остаточно, з допомогою контртерору. Мине трохи часу, і супротивник сам підштовхне їх на твій бік.
- Прихильники, які перейшли на твій бік внаслідок тиску, нічого не варті. Таких людей ти можеш задіювати хіба що в регулярній армії, де поруч із ними багато інших людей

і де за ними постійно наглядають. У русі ж опору, де все залежить від конспіративності та стійкості кожного зокрема, вони не годяться, ба навіть становлять загрозу.

Населення дозріває до співпраці з рухом опору внаслідок:

- Адміністративних помилок окупаційної влади і зрадницького уряду, який вона підтримує.
  - Примусового висилання робітників на роботи за кордоном.
  - Примусових конфіскацій, демонтажів.
  - Непомірно завищених норм виробітку на підприємствах.
  - Зверхності переможця, його «ментальності володаря».
  - Посилення терору.
  - Недотримання обіцянок, тиску, взяття заручників, депортацій, катувань, страт.
-
- У боротьбі ідеологій індивідуальна небезпека не вимірюється самим лише фактом: належиш ти до руху опору, чи ні.
  - Не брати участі в боротьбі руху опору сьогодні вже не допоможе, оскільки система заручників, ув'язнення родин і масове висилання цілить без розбору в кожного — чи борця, чи людину, яка стоїть осторонь. Але у момент випробувань ніхто не прийде на допомогу «сторонньому». Коли ж ти член руху опору, то тебе охороняє організація, яка всебічно зацікавлена в тому, щоби врятувати своїх членів чи то завдяки попередженню, чи то забезпечивши їм можливість для втечі з пазурів ворога.
  - Всі ті, хто через своє походження, професію чи світогляд, вважається потенційним ворогом, а отже, ризикує потрапити під депортацію або ж бути страченим, мусить негайно піти «в підпілля» чи «в ліси», тобто приєднатися до формації малої війни.
-
- **Шукай контактів та підтримки у середовищі однодумців.** Самотні та ізольовані люди втрачають віру у свої сили і в перемогу праведного діла. Ізольований боєць опору може втратити віру в свої сили так само, як і одинокий боєць регулярної війни в **одноосібному** окопі. Його,

хоча він і не боягуз, за якийсь час усе ж охоплюють страх і відчай.

Рекрутування до руху опору

Потрібно чітко розрізняти:

- Для активних дій у русі опору надаються не всі, навіть якщо вони палко бажають допомагати. Від уважного відбору значною мірою залежить успіх або ж невдача руху опору.
- Не можна набирати людей, які в мирний час були публічними особами. Від самого початку слід враховувати те, що їх можуть заарештувати чи піддати «спеціальній обробці». Їм не можна довіряти жодної інформації, щоби нічого не можна було вибити із них силою.
- Озвуч це правило, щоби воно запам'яталося й ворогові. У такий спосіб ти хоча б якось зможеш захистити цих важливих людей, інтерес до яких у супротивника почасти мине згодом сам собою.
- Для руху опору не надаються:
  - визначні політики (активні й такі, що вже давно перестали брати активну участь у житті суспільства);
  - керівники важливих підприємств;
  - профспілкові діячі;
  - високопосадовці адміністрації;
  - церковні достойники;
  - редактори;
  - професори;
  - керівники молодіжних рухів.

- Усі ці люди — надто відомі, щоби задіюватися до боротьби в підпіллі. За ними, очевидно, ведеться нагляд, і, раніше чи пізніше, їх таки заарештують та знищать. Для них найкращим шляхом буде негайно піти «у ліси» і приєднатися до якоїсь формації малої війни.
- Крім усього іншого, визначні особистості піддаються особливому виду небезпеки: на якомусь етапі окупації вони, внаслідок катувань і «особливого ставлення» (як-от «промивання мізків»), можуть перетворитися на безвольні рупори ворога, а вже тоді їх використовуватимуть як прикриття для супротивника та його режиму.
- Усі, хто бажає брати участь у русі опору, мають бути якомога непомітними і публічно не проявлятися з активного боку.

Утворення ланок

Загальні зауваги:

- З маси невдоволених, що чинять пасивний опір індивідуально та неорганізовано, виокремлюються найенергійніші, утворюючи ядро («основну ланку») пізнішого активного опору.
- Після якогось відрізка часу, що піде на вичікування та випробування, однодумці розпочинають об'єднуватися в групи і свідомо чинити організований опір.
- Зіткнення лав і підтримка бойових товаришів додають хоробрості та впевненості. З блискавичною швидкістю бойові методи стають щораз рафінованішими й поширюються на всі сфери життя. Починається період, коли люди беруться за завдання, які раніше видавалися нерозв'язуваними.

Організація ланок:

- Утворюй ланки, об'єднуючи кількох осіб, які добре знайомі між собою.
- Одна ланка складається з 3–10 осіб.
- Розрізняють:
  - а) керівника ланки;
  - б) членів ланки.

- Нав'язуй контакти з іншими ланками.
- Розбудовуй окремі ланки. Щойно вони надто розростуться (якщо в них опиниться понад 10 осіб), діли їх і утвори нову ланку.
- Поєднай окремі ланки під команду одного керівника. Тоді кілька таких ланок творитимуть округу.
- Як утвориться кілька округ і підпільна організація набере певного розміру, починай створювати спеціальні секції.

Убезпечення:

- У межах ланки кожен знає кожного.
- Керівник ланки знає керівників кількох сусідніх ланок. Проте членів цих ланок він не знає.
- Члени однієї ланки не знають нікого з сусідніх ланок.
- Таке глибоке розділення ланок необхідне (безпека, захист від зради)! Однак якісь мінімальні контакти мусять бути, інакше неможливою буде будь-яка співпраця. А без співпраці не вдасться провести жодної значної операції.
- Надмірні заходи безпеки ведуть до втрати організацією дієвості. А легковажність веде до неминучого і швидкого знищення. Основним завданням є створення добре збалансованого зв'язку між безпекою і практичною можливістю праці.

(Див. рис. на с. 18)

Організація та діяльність різних секцій

Загальні зауваги:

- Рух опору поділяється на різні секції.
- Одна секція охоплює, як правило, 2–4 підгрупи.
- Ми розрізняємо:
  - секцію просвіти і пропаганди;
  - інформаційно-розвідувальну секцію;
  - секцію зв'язку;
  - секцію допомоги утікачам;
  - фінансову секцію;
  - поліційну секцію;

- освітню секцію;
- секцію рекрутування;
- секцію фальшування;
- диверсійно-саботажну секцію;
- бойові відділення.
- Централізація не потрібна. Свідоме дроблення на велику кількість секцій та підгруп.
- Кожний учасник володіє лише необхідним мінімумом знань про організацію. Отже, зрада чи слабкість деяких осіб не стане причиною згорання чи розгрому всієї організації.

Секція просвіти і пропаганди:

- Завдання: підтримувати дух опору, поширюючи новини про дійсну воєнну ситуацію; інструктувати населення щодо доцільної поведінки при контакті з окупаційною владою.
- Організація:
  - а) підпільної радіостанції «Вільне радіо» для передачі новин і ведення контрпропаганди;
  - б) підпільної друкарні для видання нелегальних газет, плакатів, листівок тощо;
  - в) групи графітників, що пишуть лозунги на стінах, групи розклеювачів плакатів, групи розповсюджувачів листівок тощо;
  - г) команди просвітницької роботи з населенням.

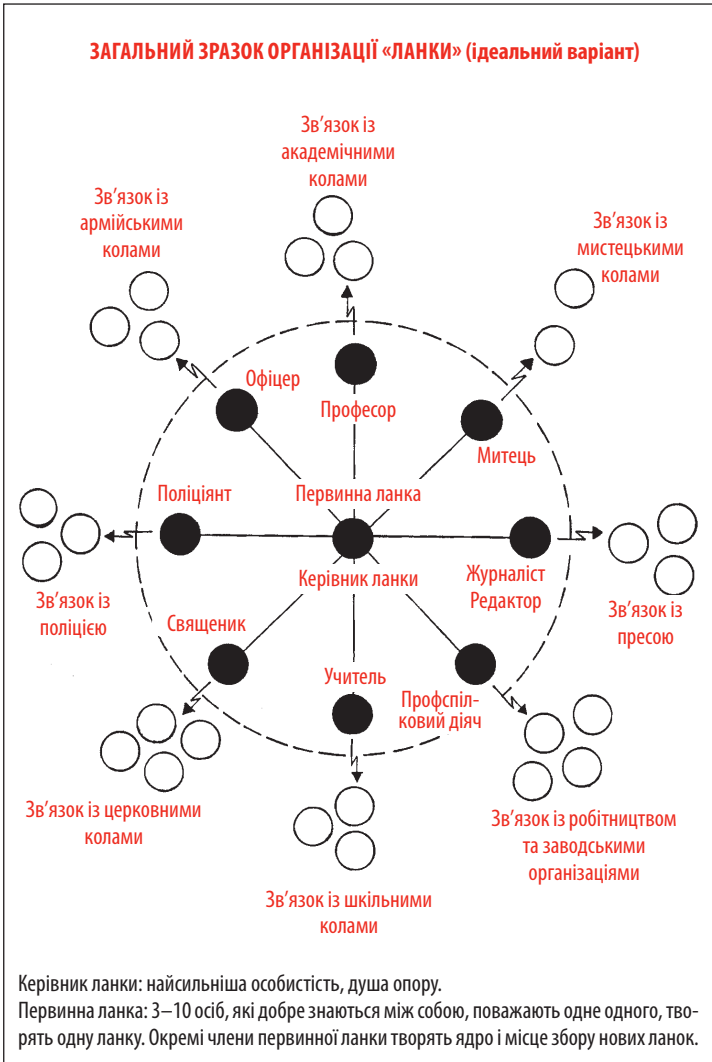
Інформаційно-розвідувальна секція:

- Здобуття важливої у політичному й мілітарному сенсах інформації. Засіб: прослуховування телефонних розмов, перлюстрація пошти, проникнення своїх людей на командні, адміністративні й урядові посади.

Секція зв'язку:

За допомогою радіозв'язку, поштових голубів та кур'єрів підтримує контакт із:

- а) формаціями малої війни;

- б) власним армійським командуванням в альпійському укріпленні;
- в) швейцарським еміграційним урядом за кордоном.

Секція допомоги утікачам:

- Допомагає пілотам, що змушені були приземлитися чи катапультиватися, військовополоненим, яким вдалося вибратися з полону, та цивільним особам, що зазнають переслідувань.
- Організація:
  - а) транспортного відділення — 20–30 осіб, які переміщують утікачів; до нього входять кілька водіїв із міжнародних транспортних ліній та працівники залізниці;
  - б) транзитних станцій; потрібна достатня кількість надійних мешканців, у яких утікачі можуть на якийсь час зупинитися і отримати все необхідне.

Фінансова секція:

- Завдання: роздобування грошей для руху опору і ведення бухгалтерії.

Витрачання грошей:

- Підкуп функціонерів окупаційної влади.
- Придбання матеріалів, як-от зброї, боєприпасів, паперу для підпільної друкарні тощо.
- Опіка — особи, що змушені йти у підпілля, яких депортують, кидають до в'язниці чи страчують, повинні бути впевнені, що їхні родини не зазнають злигоднів більших, аніж інші. Рух опору підтримує такі родини, приховано передаючи їм гроші або ж натуральну продукцію.

Джерела коштів:

- Фальшиві гроші, виготовлені у вільному світі і скинені з літаків над зайнятою територією.
- Фальшиві гроші, виготовлені на окупованих територіях.
- Перетягування на свій бік працівників банку та пошти, які, при нагоді, зникають, прихопивши значні суми для руху опору.
- Напад і пограбування залізничних кас, поштових відділень, банків та державних крамниць.